

самоправства (ст. 356 Кримінального кодексу України) / В. І. Возний // Юридичний вісник. – 2013. – № 2 (27). – С. 136-139.

4. Дудоров О. О. Кримінальне право: навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К., 2014. – 944 с.

УДК 343.9(477)(043.2)

Леонов Б. Д., д.ю.н., с.н.с.,
Національна академія СБ України, м. Київ, Україна

РОЛЬ ТЕОРІЇ СТРАТЕГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ (ТЕОРІЇ ІГОР) У РЕГУЛЮВАННІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Теорія ігор – математичний метод вивчення оптимальних стратегій (розділ прикладної математики), точніше – дослідження операцій. Під грою розуміється процес, в якому беруть участь дві і більше сторін, які ведуть боротьбу за реалізацію своїх інтересів [1]. Кожна зі сторін має свою мету і використовує певну стратегію, яка може бути успішною залежно від поведінки інших гравців. Теорія ігор допомагає вибрати найкращі стратегії з урахуванням уявлень про інших учасників, їх ресурси і можливі дії [2]. Вперше математичні аспекти цієї теорії були викладені в книзі Дж. Неймана і О. Моргенштерна «Теорія ігор та економічна поведінка» (1944 р.) [3]. Ці вчені займалися так званими іграми з нульовою сумою, в яких перемога однієї сторони неминуче означає поразку іншої. У 1949 р. Джон Неш захистив докторську дисертацію про теорію ігор, за яку через сорок п'ять років отримав Нобелівську премію з економіки («за фундаментальний аналіз рівноваги в теорії некооперативних ігор»). В своїх роботах він представив аналіз «ігор з ненульовою сумою» як особливий клас ігор, в яких учасники або виграють, або зазнають поразки. Такі ситуації отримали назви «рівноваги Неша», або «некооперативна рівновага», за якої сторони використовують оптимальну стратегію поведінки, яка і створює стійку рівновагу. Гравцям вигідно зберігати цю рівновагу, так як будь-яка зміна поведінки тільки погіршить їхнє становище [1]. Згадані роботи Дж. Неша зробили значний внесок в розвиток теорії ігор, у зв'язку з чим були переглянуті математичні інструменти економічного моделювання.

До початку 1950-х років теорія ігор розвивалася в рамках економічної науки, дозволивши зрозуміти і пояснити поведінку економічних агентів в різних ситуаціях. Пізніше сфера застосування теорії ігор була поширена на інші соціальні науки. З початку 1950-х років фіксуються спроби застосувати методи теорії ігор не тільки в економіці, але в іграх «глобального масштабу» (воєн, збройних конфліктів). Під час Другої світової війни і відразу після неї теорією ігор серйозно зацікавились

військові експерти, які побачили в ній потужний потенціал для дослідження стратегічних рішень. В даний час теорія ігор використовується для пояснення поведінки людей в політології, соціології, психології та міжнародних відносинах.

Значним внеском у теорію ігор стала робота Т. Шеллінга «Стратегія конфлікту», за яку він у 2005 році отримав Нобелівську премію з економіки (премію поділено з Р. Ауманном). Свою роботу (видану ще в 1960 році) Т. Шеллінг присвятив дослідженню загальної логіки поведінки учасників конфліктних ситуацій – теорії ігор. Предметом дослідження були неантагоністичні конфліктні ситуації, коли інтереси сторін, хоча і суперечать одна одній, але не є повністю протилежними і вимагають певної кооперації. В рамках теорії ігор конфлікт може поєднуватися із загальним інтересом протиборчих сторін.

Ця теорія приймає конфлікт як даність, але при цьому припускає існування у противників загального інтересу; вона припускає «логічний» варіант, який максимізує цінність поведінки і спирається на припущення про те, що «найкращий» вибір кожного учасника залежить від його очікувань щодо дій іншого учасника, і що «стратегічна поведінка» пов'язана з впливом на чужий вибір шляхом впливу на очікування іншого учасника [4, с. 27].

Завдяки застосуванню конфліктологічного наукового інструменту, що полягає у врахуванні соціального інтересу, уявлення про соціальний зміст та причини тероризму суттєво збагатилися.

Кожна зі сторін терористичного конфлікту має свої цілі. Для сторони, що представляє розвинений світ, такими цілями є забезпечення умов для нагромадження капіталу, а отже, збереження контролю над ресурсами, домінування на фінансовому ринку, викорінення терористичних методів і т. ін.

Суб'єкт конфлікту, що вдається до використання терористичних методів, ставить за мету отримання рівного доступу до ресурсів і благ цивілізації, а отже, політичної та економічної незалежності. Такі протилежні цілі передбачають різне бачення сторонами об'єкта глобального терористичного конфлікту, тобто світоустрою [5, с. 246]. Відповідно, предмет конфлікту, тобто тим, з приводу чого відбувається протиборство його суб'єктів, є ресурси і контроль над ними, території, доступ до технологій і благ цивілізації. Взагалі предмет конфлікту на відміну від його характеристик є статичним з точки зору обох сторін [5, с. 245].

Демонстративний характер катастрофогенності загрози тероризму покликаний створити умови для примирення протиборчих сторін у пошуках консенсусу. Йдеться про те, що у самому механізмі глобального терористичного конфлікту міститься можливість формування і домінування спільного соціального інтересу [5, с. 242-243]. Реалії

сучасності підводять до розуміння того, що за об'єктивної відсутності балансу інтересів, оцінюваних суб'єктами терористичного конфлікту як життєво важливі, можливе виділення загальнопланетарного начала в пересіченні їхніх інтересів. Такими, очевидно, є збереження роду людського та середовища його перебування, а також забезпечення гідного існування цивілізацій, народів і соціальних верств, зважаючи на неухильність зростання взаємозалежності всіх від всіх. За теорію конфлікту, спільний інтерес як шлях до консенсусу в глобальному терористичному конфлікті слід шукати навколо проблеми зростаючої некерованості міжнародними соціально-економічними процесами і пов'язаної з нею зростаючої катастрофогенності засобів і методів боротьби у конфлікті [5, с. 246]. При цьому й слід враховувати й утворення перспектив формування спільного для сторін планетарного інтересу, що може бути основою консенсусу в конфлікті.

По суті, однією з переваг теорії «раціональних» стратегічних рішень, яка використовує поняття раціональності в експліцитному вигляді, є те, що вона в ситуаціях поєднання конфлікту і загального інтересу вказує наскільки раціональними є деякі тактики, які застосовуються слабкими і непередбаченими людьми. Дії терористів (слабкої сторони конфлікту) не завжди можна назвати раціональними, хоча їх очікування пов'язані з певною «раціональністю» уряду чи іншої сторони конфлікту, наприклад репресією, жорсткою реакцією на теракт, його висвітлення в засобах масової інформації. Експліцитно теорія «раціональних» рішень і стратегічних наслідків таких рішень показує, що явно раціональні рішення і мотивації зовсім не є універсальною перевагою в конфліктних ситуаціях. У певних типах конфліктних ситуацій багато атрибутів раціональності виступають стратегічним недоліком [4, с. 27].

Автори цієї теорії помітили, що раціональність противника співвідноситься з результативністю загрози, а тому супротивником часто можна керувати за допомогою погроз. Дієвість загрози може залежати від альтернатив, доступних потенційному ворогові, якому, щоб він не зреагував як лев в пастці, потрібно залишити деякий прийнятний вихід. Це дозволило дійти висновку, що в ситуації, коли сторона вирішує знехтувати загрозою нападу, вона лише стимулює іншу сторону почати напад з масованого удару; це залишає ворогу менший простір для маневру і змушує його вибирати між крайнощами. У другій половині XX століття вдалося уникнути світової війни за рахунок політики стримування через контроль над озброєннями. Ця теорія цілком себе виправдала шляхом осмислення можливостей поліпшення взаємного стримування. На прикладі вивчення можливості ядерного конфлікту з'ясовано, що загроза масового знищення може утримати ворога, тільки за умови, якщо вона пов'язана з неявною обіцянкою не завдавати удару в разі, якщо він піде на поступки.

На думку Р. Ауманна, який поділів Нобелівську премію з Т. Шеллінгом, війни, страйки і взагалі конфлікти не є ірраціональними. Запобігти або згладити їх допомагає теорія ігор. Абстрактна ж миротворчість може привести до протилежних результатів. Вчений вважає, що найважливішою причиною війни є незнання того, що вимагає інша сторона. Протиборчі сторони знають лише свої власні переговорні позиції. Кожна зі сторін знає лише ту ціну і міру компромісу, на які вона готова піти до того, як розпочне війну. Але ніхто не знає, якою мірою своїми цілями дорожить інша сторона [6]. Це є лише предметом імовірної оцінки. Критичний момент настає, коли переговори доходять до точки, де обидві сторони говорять «ні». Якщо обидві сторони впевнені, що ціна для протилежної сторони є низькою, вони намагаються отримати чергові переваги на свою користь. І це може стати цілком раціональним приводом для війни [6]. Прикладом може слугувати корейська війна в 50-ті роки. Північні корейці здійснили напад на Південну Корею, оскільки були впевнені, що для США Південна Корея не становить такої ціни, щоб розв'язати через неї війну. Інший приклад – діалог Ізраїлю з арабами, який Р. Ауманн описує за допомогою «парадокса шантажиста», зміст якого ілюструє обмежену раціональність, оскільки поведінка учасників конфлікту стає принципово іншою, якщо конфлікт є довготривалим [6].

У нобелівській промові під назвою «Війна і мир» Р. Ауманн запропонував розглядати довгострокові збройні конфлікти (наприклад, арабо-ізраїльські війни) як повторювані ігри: в таких іграх погоджувальна політика породжує надії на нові поступки і об'єктивно веде до розпалювання нових конфліктів. Звідси вчений зробив прагматичний висновок, що для їх запобігання більш ефективною є гонка озброєнь, що створює реальну загрозу війни [5]. Таким чином, згідно з цією концепцією, якщо хочеш миру, треба демонстративно готуватися до війни. При наявності явного агресора пацифістські настрої іншого учасника конфлікту з більшою ймовірністю призведуть до війни, ніж його готовність до відкритого протистояння.

Фактично парадоксальна роль «раціональності» в подібних конфліктних ситуаціях служить ще одним аргументом на користь необхідності дослідження функціональності тероризму. На нашу думку, потенціал теорії ігри, її окремі прийоми, цілком можна використати під час врегулювання сучасних терористичних конфліктів. Теорія, яка робить раціональність явно вираженим постулатом, здатна не тільки змінити цей постулат і вивчити його зміст, а й позбавити поведінку учасників конфлікту, у т.ч. терористичного характеру, деякого містичного ореолу.

Література

1. Теория игр [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%B8%D0%B3%D1%80. – Заголовок с экрана.

2. Петросян Л. А. Теория игр / Л. А. Петросян, Н. А. Зенкевич, Е. А. Семина: учеб. пос. – М.: Высш. шк., Книжный дом «Университет», 1998. – С. 304.

3. Нейман Дж. Теория игр и экономическое поведение / Дж. Нейман, О. Моргенштерн. – М.: НАУКА, 1970. – 983 с.

4. Шеллинг Т. Стратегия конфликта / Томас Шеллинг; пер. с англ. Т. Даниловой под ред. Ю. Кузнецова, К. Сониной. – М.: ИРИСЭН, 2007. – 366 с.

5. Антипенко В. Ф. Міжнародна кримінологія: досвід дослідження тероризму [Текст] / В. Ф. Антипенко: – Одеса: Фенікс, 2011. – 313 с.

6. Роберт Ауманн: теория игр в личной жизни, войне и экономике [Электронный ресурс]: [18.12.2012] / Наука и технологи. – Режим доступа: http://kapital-rus.ru/articles/article/robert_aumann_teoriya_igr_v_lichnoj_zhizni_vojne_i_ekonomike. – Заголовок с экрана.

УДК 343(043.2)

Літвінова І. Ф., к.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ГАРАНТІЙ ПРАВ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

У юридичній науці проблеми кримінально-процесуальних гарантій вирішувалися в плані дослідження процесуальних засобів, необхідних для досягнення завдань кримінального судочинства, для забезпечення інтересів правосуддя й особистості. Ученими були сформульовані і запропоновані різні підходи до вирішення питань поняття гарантій прав особи, їх класифікації за різними підставами. Кожний з них має своє значення, оскільки розкриває окремий аспект правової характеристики процесуальних гарантій.

Так, різні автори свого часу як гарантії розглядали: норми кримінально-процесуального права [1], права і обов'язки суб'єктів кримінального процесу [2], принципи кримінального процесу [3, с. 3].

П. С. Елькінд (Я. О. Мотовиловкер, В. З. Лукашевич та ін.) процесуальними гарантіями вважає не один процесуальний засіб, а систему засобів, зокрема, правові норми, принципи, окремі процесуальні інститути, при цьому пропонується різна система таких засобів [4, с. 36]. Така точка зору дійсно має під собою підстави, тому як процесуальні гарантії – це не роз'єднані процесуальні засоби, а система засобів, пов'язаних єдиною метою. Докладному дослідженню процесуальних гарантій присвячені дві монографії Е.Ф. Куцовой. У них автор всебічно розглядає поняття, значення, предмет, мету, зміст процесуальних гарантій прав і законних інтересів особи, їх зв'язок з іншими видами гарантій прав